

УДК 88.5

СВОБОДА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІСНУВАННЯ ГРОМАДИ

Ніна Ржевська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна, kafilos@franko.lviv.ua*

Проаналізовано проблеми свободи й особливості її прояву в громаді. Свобода в громаді – це не що інше, як жити відкрито, зберігаючи власну гідність. У межах громади не буває “свободи від”, а може бути лише поняття та прояв “свободи з”. Усвідомлення принципу “вільний з” сприяє свободі. Звільняючись від невідомого, особистість усе більше стає вільною. Людина може бути вільною лише в середині схеми природи. Почуття свободи приходить тоді, коли людина стає достатньо розумною, щоб аналізувати як себе безпосередньо, так і власне оточення.

Ключові слова: свобода, громада, свобода з, свобода від, джерела свободи.

Обравши функціональний підхід, спробуємо визначити зміст поняття “свобода” через її творчу функцію. Відомий педагог Е. Ліндемман у 1926 році зробив висновок про те, що люди мають здатність творити лише за умови вільних стосунків один з одним. Почуття свободи прибуває тоді, коли особистість стає настільки розумною, що може критично аналізувати себе і своє оточення. Обидві умови можуть проектуватися, як еволюція. “Свобода є творчим співіснуванням між особистістю і керованими аспектами всесвіту” [1, с. 46]. Усе має свою сутність лише завдяки співставленню з чимось іншим. Отже, свобода стає суттєвою, коли її трактують відносно відповідних суб’єктів.

Людина наділена свободою знайти й реалізувати зміст життя, навіть якщо її дії (свобода) помітно обмежені об’єктивними обставинами. На думку відомого теоретика психології особистості В. Франкла, “необхідність і свобода локалізовані не на одному рівні; свобода надбудована над будь-якою необхідністю” [2, с. 106]. Людина є вільною стосовно своїх уподобань, спадковості та факторів зовнішнього середовища..

Свобода щодо власних уподобань проявляється в здатності вибрати, прийняти або відхилити їх. Навіть під час впливу безпосередньої потреби на дію людини особі дозволено визначити свою поведінку, зберегти свободу вибору. Аналогічно виглядає ситуація й тоді, коли йдеться про детермінацію людської поведінки вартостями чи моральними нормами. Людина дозволяє або не дозволяє собі бути ними детермінованою.

Свобода щодо спадковості – це ставлення до неї як до матеріалу, можливість вільного духу будувати з цього матеріалу те, що йому необхідно. Вона в даному випадку виступає інструментом, засобом, яким користується особистість для реалізації власної мети.

Свобода людини щодо зовнішніх обставин хоч і необмежена, але існує, втілюючись у можливість зайняти щодо них ту чи іншу позицію. Таким чином, сам вплив обставин на людину опосередковується позицією людини стосовно них.

Людина вільна тому, що її поведінка визначається перш за все вартостями й змістом, локалізованими в неетичному вимірі: "Людина – це більше ніж психіка; людина – це дух. В цій якості особа характеризується двома фундаментальними онтологічними характеристиками: а) здатністю до самотрансценденції; б) здатністю до самовідчуження" [2, с. 17].

Перша – проявляється в постійному виході людини за межі самої себе, у скерованості на те, що існує поза межами її досвіду.

Друга – виражається в можливості людини піднятися над собою і над ситуацією, подивитися на себе збоку. Ці дві властивості дають змогу людині бути самодетермінованою істотою (не абсолютно, а в певних межах). Механізми цієї детермінації знаходяться в неетичних людських вимірах.

Важливою умовою розуміння свободи є питання: для чого людина наділена свободою? Насамперед це пов'язане з тим, що особа в будь-яку хвилину готова відповідати за власну долю, готова слухати голос свого сумління і приймати рішення стосовно своїх дій. Людина – це істота, котра постійно вирішує, ким-чим вона буде в наступний момент. Свобода – це не те, що людина має, а те, чим вона є. Людина сама вирішує. Будь-яке рішення – це таке рішення, а таке рішення завжди сприяє особистому формуванню.

Прийняття власного рішення – акт не лише свободи, але й відповідальності. Свобода, яка позбавлена відповідальності, вироджується в уседозволеність.

Свобода – це не що інше, як можливість жити відкрито, зберігаючи власну гідність, залишаючись впродовж усього життя самим собою. Це поняття є центральним при дослідженні визвольної традиції, яка в різних проявах присутня в кожного народу. Спільним у ній є те, що вона пропонує людям підтримувати один одного, щоб усунути перешкоди, які стоять на заваді індивідуальної та колективної свободи. Це дає можливість створити оточення, у якому ми можемо бути вільними й виразити себе.

А. Камю стверджує, "свобода – справа пригноблених, і її традиційними захисниками завжди були вихідці з пригнобленого народу. У феодальній Європі ферментами свободи були общини, в 1783 році її панування, хай ненадовго, домоглися мешканці міст, а починаючи з XIX століття честь єдиної боротьби і за свободу, і за справедливість взяли на себе робітничі рухи, не вбачаючи в цих двох поняттях ні найменшої несумісності" [3, с. 132]. Визвольна традиція скерована на пошук балансу між особистим та соціальним, між індивідуальними та колективними обов'язками. Вільна людина в її розумінні є та, в якій всі активні прагнення мають можливість зреалізуватися.

Парадоксом є те, що й сьогодні продовжуючи обговорювати й відстоювати проблему свободи коли завойовуємо і використовуємо "владу – над", яка служить для придушення свободи. Можливо, це відбувається внаслідок неправильного уявлення людей про свободу.

Помилку в цьому можна відстежити щонайменше в трьох основних напрямках: а) осмислення свободи в термінах відсутності контролю як виключно негативне поняття; б) поєднання свободи з необґрунтованою теологічною доктриною свободи волі; в) використання практичних засобів досягнення свободи, у яких розділилися недоліки єдності: особистість і суспільство, громадянин і країна, воля та інстинкт, інше.

Тобто, впродовж історії люди послідовно намагалися бути вільними від речей, які вважали перешкоди. Ж. Ж. Руссо шукав визволення від цивілізації, Едвардс намагався приписати людській природі волю, яка повинна звільнити людину від усіх тілесних і духовних примусів, а Д. С. Мілл уявляв собі особистість, вільну від примусів громадської думки. Примітивізм і сама наявність таких поглядів щодо прагнення свободи відразу стають помітними на практиці. Хіба можна уявити індивіда, відрізаного від цивілізації свого часу, котрий має волю, відокремлену від його тіла, та існує в суспільстві, яке приймає до уваги лише власні погляди.

Отже, починаємо усвідомлювати: людина ніколи не може бути вільною від будь-чого, за винятком випадків у найбільш поверхневому значенні. Індивіди не можуть бути частинами природного всесвіту, цивілізації й суспільства і в той же час бути відокремленими від цілісностей, часткою яких є. Немає “один і багато”, є “багато окремих в одному”. Доктрина “свободи від” не тільки статична і заперечна, а також нераціональна і шкідлива.

Людська сутність не може порушити природу. Особи існують усередині природного оточення. Уся їх поведінка є функцією та відповіддю на численні стимули, які з'являються в тілі чи за його межами, і діють відповідно до законів природи, не завжди зрозумілих для людей.

Ми можемо бути вільними лише всередині схеми природи. Успішне людське коректування ніколи не є повністю “для” або “проти” природи, проте завжди частково “з”. Таким чином, ми можемо бути вільними від себе чи природних об'єктів, які оточують нас, а отже, єдиним видом свободи, який доцільно розглядати, є свобода “з”.

Лише розумні люди можуть бути вільними. Для досягнення особистої свободи наявність знань полегшує відкриття перешкод і дає інструментарій для їх усунення. Усвідомлення принципу бути “вільним з” сприяє свободі. Люди вільні в пропорції до тої кількості речей, яку можуть створити (це не отримання чогось нового з нічого) або винайти, з допомогою використання існуючого. Ми не відкидаємо старі форми поведінки на користь нових – ми об'єднуємо старі з результатом, який виникає при застосуванні нових форм. Крок за кроком звільняємося від невідомого, переростаємо в свободу.

Щоправда, існують думки про те, що свобода може бути знайдена чи куплена з допомогою певного політичного або законодавчого прийому.

Одним із перших кроків на шляху до визволення є процес усвідомлення власної несвободи й того, що є перешкодою визволенню. Ми дотримуємося позиції звільнення, починаючи усвідомлювати, що бажаємо свободи і що заважає реалізації нашого бажання. Більшість перешкод до свободи створені самими людьми.

У першу чергу це відбувається внаслідок неусвідомлення її прагнення. Відомо (щонайменше емпірично), що велика кількість прагнень, бажань та їх перешкод відбуваються внаслідок доведення, розкриття, спростування конфліктів на рівні свідомості. Тоді можемо твердити, що свобода – це свідома поведінка.

Інший підхід ґрунтується на розумінні того, що людина стає вільною, відкриваючи для себе обмеження величини власних можливостей. Найбільше розчарування спостерігається, коли стає зрозумілим, що ідеал, за який повсякчас боролися, знаходиться за межами особистих можливостей. З іншого боку, якщо приймаємо життя таким, яким воно є, і починаємо експериментувати щодо поведінки в термінах можливих та реальних ідеалів, ми завжди усвідомлюватимемо зростання й відновлення.

Отже, у даному дослідженні оптимальним буде третій варіант, коли мета досягнення свободи буде знаходитись усередині сфери реальності й можливого. Обмеження свободи відбувається лише тоді, коли використані всі можливості в межах зростаючих можливостей. “Кожен важливий випадок задоволення старої потреби створює нову”, – говорить Джон Дьюї. Тобто, кожне досягнення щодо впорядкування нашої свідомої поведінки призводить до нових можливостей.

Увага до джерел свободи, які знаходяться всередині людської особистості, не повинна закривати очі на той факт, що багато з тих сил, які поневолюють нас, є екологічними. Стара дискусія про протиставлення оточення й спадковості (або організму) втратили значення тепер, коли ми прийшли до усвідомлення, що організм – середовище з двома частинами уніфікованого рівняння, які взаємодіють між собою. Оточення повинно бути динамічним, бо в статичному оточенні індивіди не можуть змінитися в напрямі до свободи. Ми зможемо прогресувати, приділяючи увагу організмові й оточенню водночас, а не кожному з них зокрема, або відношенню один до одного.

Почуття свободи приходить тоді, коли людина стає достатньо розумною, щоб аналізувати як себе безпосередньо, так і власне оточення. Будь-що набуває значимості завдяки співставленню з чим-небудь іншим. Отже, напрошується висновок, що свобода стає суттєвою, коли її розглядають відносно відповідних суб'єктів у реальному світі. Первинним є бути вільним від залежності. Динамічна свобода розвиває особистість у напрямку до радикальної, творчої активності, яка є основною функцією свободи.

Хто може вважатися вільним? На нашу думку, вільними є ті індивіди, котрі усвідомлюють свої сильні сторони й можливості, а також і власні недоліки й обмеження, котрі прагнуть знайти той спосіб життя, який може допомогти повністю реалізувати свої потенційні можливості; котрі прагнуть змінити власну поведінку відповідно до зміни в оточенні, у якому вбачають себе активним суб'єктом. Кожен з цих компонентів свободи залежить від рівня інтелекту і відображений в освітній термінології. Рівень інтелекту, зміст навчання, необхідні для вільного саморозвитку кожного індивіда, є різними. Свобода ніколи не може бути абсолютною. Ніхто з нас не є самодостатнім. Одна особа існує тільки у ставленні до іншої особи й

оточуючого середовища. Людина є вільною лише усвідомлюючи певний рівень самоспрямування, яке є пропорційним до наших можливостей.

Дуже часто поняття свободи трактується, як поняття незалежності. Остання може бути зрозуміла лише в соціальних або політичних термінах. Вона втілюється в законодавчих документах, контрактах, формулюванні прав особистості. Незалежність визначає галузь, де існує можливість альтернативного вільного вибору.

Щодо свободи, то в Ісаїї Берліна це почуття передбачає “відсутність перешкод до можливих альтернатив і діяльності – відсутність перепон на дорогах, вздовж яких людина може наважитися ходити” Серед цих проблем, які можуть бути усуненими лише в результаті активної дії (бажано соціального характеру), є такі, які виникають у результаті бідності, хвороб, недостатнього освітнього рівня. Слід зауважити, що усунення перешкод для “можливих альтернатив і діяльності” може (у багатьох випадках) призвести до переважання меншості й закриття доступу до можливостей для більшості. Також відомо, що, навіть за наявності умов незалежності, багато людей не діють згідно з їхньою свободою. Вони ризикують стати іншими, поступаються, часто підкоряються.

Наступний тип зв'язку, навколо якого ведуться дискусії, – це зв'язок між свободою та автономією. На думку багатьох учених, автономія є однією з первинних характеристик освіченої особистості. Бути автономним – це не що інше, як бути самоспрямовуючим і відповідальним, бути досить аналітичним, щоб пізнати й зрозуміти свої власні імпульси, мотиви та вплив свого власного минулого. Інші науковці приписують автономній особі вільну раціональну волю, здатну створити раціональне відчуття розширеного об'єктивного світу. Такі вартості, як незалежність, самодостатність та автентичність, асоціюються з автономією через непередбачення, що автономна особа повинна бути сприйнятливою до зовнішнього маніпулювання та примусів. Дійсно, вона може за допомогою підтримки спокійного й раціонального ставлення підняти себе над примусами, комплексами.

Відомо, що досягнення автономії характеризує найвищий стан у формах розвитку. Ці поняття досліджував Жан Піаже, а пізніше Лоренс Колберг. Піаже побачив автономію виникаючою з досвіду взаємності й взаємної уваги. Він писав, що життя (життєвий план) є “утвердженням автономії”, а “життєвий план є перш за все шкалою вартостей, яка розміщує деякі ідеали над іншими і підпорядковує вартості середнього ряду до мети, яка вважається постійною”.

Для Колберга первинний інтерес полягав у моральному розвитку. Він вважав, що люди, котрі досягають досить високої когнітивної стадії розвитку, стають достатньо автономними, щоб керувати їхніми альтернативами, принципами справедливості й доброзичливості. “Те, що добробут і справедливість, – писав науковець, – є керівними принципами як для законодавства, так і індивідуальної моральної дії, вказує той факт, що принцип є завжди переконанням або правилом, для створення як правил або законів, так і принципу індивідуальної ситуаційної поведінки”.

Якщо існує припущення, що автономія пов'язується з мисленням “вищого порядку” й здатністю концептуалізувати такі абстракції, як поява права особисто-

сті й справедливості, якщо дійсно такі принципи стають принципами індивідуальної поведінки, багато хто з дослідників дійде висновку, що автономні особи можуть вважатися вільними особами.

Джон Дьюї говорив про звичку прагнути громадського способу життя як про одну із рис індивідуума, “ізолюваного природою, майже на стільки ж, скажімо, як тенденцією до об’єднання з іншими для того, щоб отримати захист проти чого-небудь, що загрожує своєму власному приватному ЕГО”. Він вважав, суттєво розглядати проблему свободи всередині контексту культури, безсумнівно всередині контексту багаторазових трансакцій і зв’язків. Частина труднощів для вченого та його послідовників була пов’язана із прийняттям за основу “свободи волі”, асоційованої із таємничими внутрішніми властивостями людини.

Ханна Арендт віднайшла деякі найглибші суперечності у відмінностях, проведених між “внутрішньою” свободою і чимось на зразок зовнішньої “несвободи” або причинності, описаної І. Кантом і його послідовниками. Пошук свободи всередині, на думку Х. Арендт, заперечує поняття практики й громадського простору. Для цієї мислительки свобода дорівнює просторові, який надавав вільне місце для людської дії і взаємодії. Учена вважала, що свобода була головною причиною встановлення особами політичних зв’язків; це стало “смыслом політики” і протилежним “внутрішній свободі”. Останню вона назвала внутрішнім простором, де люди можуть урятуватися від зовнішнього примусу й почувати себе вільними.

Усі ці напружені роздуми є вагомими доказами того, щоб представити у філософії та гуманітарних науках деяку трансформацію центральних вартостей, деяку перебудову громад на даному етапі. Повторно звертається увага на важливі аспекти “дружби”, які в арістотелівському якісно-моральному значенні є відносинами між тими, хто бажає друзям добра заради самих друзів (байдуже, наскільки відмінним це “добро” може бути від того, що вибирає й переслідує компаньйон) [4, с. 221]. До певної міри, це метод підтвердження q поваги свободи іншого вибрати між можливостями, оскільки він передбачає бажання заохотити здійснення цього вибору, п’єве що інший є другом.

Також говорять про “солідарність”. Дане поняття розглядається, як сенс, який людина надає своєму існуванню, опинившись у ширшому оточенні. Існує два методи досягнення цього. Перший – “за допомогою розповідей, історій власного вкладу до громади”. Другий – “за допомогою опису себе як такого, що перебуває в безпосередньому відношенні до нелюдської реальності”. У першому випадку Річард Горті розглядає приклад бажання солідарності, у другому – приклад бажання об’єктивності. “Поки особа прагне солідарності, він чи вона не запитує про відношення між практиками вибраної громади і чимось зовнішнім для громадян”. Горті асоціює поняття солідарності з прагматизмом, особливо, коли робиться припущення, що єдиною основою для почуття громади є “розділені надія і довіра, які створюються таким обміном”. Це усуває не тільки об’єктивізм, але й абсолютизм; це повертає нас до ідей співвіднесеності, спілкування й відкриття, які забез-

печують контекст, у якому (відповідно протилежній точці зору, яка розглядається) не повинна переслідуватися свобода.

“Саме через проникнення людей в пам’ять та історію, через їхнє початкове почуття громади, свобода в освітньому процесі не може бути зрозуміла чи то як автономне досягнення, чи то як один з принципів, що лежать в основі нашого морального життя, уособлених у формах раціональних пристрастей”, – твердить Р. С. Пітерс.

Якщо ситуації є видимі, то вони можуть заохотити індивідів до інтерпретації. Лише тоді, коли уповноважені інтерпретувати ситуації переживають їх разом, вони стають спроможними до опосередкування зв’язку між об’єктивним світом та їхньою власною свідомістю, здатними розмістити себе так, щоб могла з’явитися свобода.

Виходячи з того, що особливості пов’язані з тим, що їх оточує, саме через те, що індивіди знову й знову формують відношення зі світом, для нас єдиним методом, щоб усвідомити цей факт, є призупинити виникаючу активність, щоб захистити її від впливу.

Наголошуємо на тому, що свобода має творчий науковий характер. Займатися пошуковою роботою означає взяти ініціативу, відмовитися від статистичності та одномірності простого життя. Так, коли оповідач говорить, що він був поглинений буденністю, його пошук стосується, очевидно, такого іншого бачення, що відкриє те, чого він ніколи не помічав. Навіть, щоб усвідомити, що індивід може бути “спрямованим на що-небудь”, означає почати помічати недоліки у власному житті. А питання про те, що знаходиться по “сусідству” і яке воно має значення для особистості, залишається відкритим. Індивід може побажати “покрутитися навколо”, щоб звернули на нього увагу, бо він “уперше з’явився на відкритому повітрі”. Якщо це так, то він може отримати простір, який звільнить його від середовища буденності.

Питання щодо свободи чи, можливо, її відсутності в процесі отримання освіти, розуміються як прості обмеження й примуси, деколи навіть встановлені правила для гарантії порядку. Очевидна відсутність тривоги про те, яким чином особистість відчуває своє життя зумовленим, визначеним, навіть приреченим обставинами, що переважають.

Нашим спільним завданням є залучення щонайбільшої кількості молодих людей до прихильників мислення щодо поняття “свобода”. Закритість і нездатність назвати те, що знаходиться навколо нас, перешкоджають критичному аналізу й навчанню. Дьюї мав подібні думки, коли наголошував на небезпеках “повторення повної одноманітності”, “рутини і механічності”. Учений називав “наркотиком” у досвіді те, що викликає в людей заціпеніння й заважає їм розкритися зовнішньому світові, розпочати пошук. Для Дьюї досвід стає повністю свідомим лише тоді, коли значення, стримані від більш раннього досвіду, вступають у дію через вправлення здатності до багатой уяви.

Освіта для свободи повинна безперечно зосередитися на тій кількості людських інтелектів, багатьох мов і символічних систем, яка придатна до впорядку-

вання й розумного осмислення заселеного світу. Дьюї заперечував антиінтелектуальні тенденції в культурі й часто висловлював “заклик до відхилення тої інтелектуальної сором’язливості, яка перешкоджає крилом уяви, закликом до сміливості мислення, до більшої віри в ідеї, відхилення боягузливої довіри до тих половинчатих ідей, які ми називаємо фактами”.

Критичне мислення, як це видно з великих традицій, поєднується з уявою і критикою в єдиній формі мислення. У науці, історії, філософії або технології вільний потік контролюється критикою і критика перетворюється в новий метод погляду на речі.

Якщо ми серйозно зацікавлені в освіті як для свободи, так і для відкриття когнітивного бачення, то важливо знайти такий метод розвитку практики з наслідками для освіти, який відкриває простори, необхідні для перетворення демократичної громади. Для того, щоб це сталося, необхідні, звичайно, нова відданість інтелекту, нова вірність у спілкуванні, нова увага до уяви.

Це означатиме надання значимості численним голосам, які рідко звучали раніше, і відразу роботі з усіма категоріями молоді, яку закликають засвоїти багатомірність, потрібну для структурування сучасного досвіду.

Припустимо, іде процес вивчення історії. Очевидно, повинні бути присутні правила, що стосуються трактовки хронологічного запису. Потрібно робити вибір між джерелами, вирізняти серед детермінант ті самі, які можуть бути представлені, як каузальні, знаходити місця, де випадок межує з необхідністю, розпізнавати ті моменти, коли обчислення відповідні і коли вони не є такими. Усе це вимагає критичне розуміння норм, які керують дисципліною історії. Але воно не завершує або повністю вичерпує таке дослідження. На сучасному етапі розвитку домінує точка зору, про важливість вивчення історії “знизу доверху”, проникнення так званої “культури мовчання” для відкриття думок пересічних особистостей щодо тих чи інших подій.

Використання інструментів і методів історії для ресурсів цього виду часто означає відкриття нових просторів для дослідження, інколи метафоричних просторів, просторів для “умоглядної сміливості”. Такі зусилля можуть забезпечити досвід свободи для вивчення історії, тому що дають волю уяві несподіваними шляхами. Вони звертають думку на те, що знаходиться по той бік звиклих кордонів, а часто – до того, чого ще взагалі не існує. Такі зусилля діють у той час, коли особи стають щораз більш обізнаними з питаннями, що залишаються без відповіді. Вони виступають перешкодами, які необхідно подолати, для досягнення розуміння. І саме в подоланні замкненості, у трансценденції, як ми проаналізували вище, часто досягається свобода.

Визначаючи роль бачення й точки зору, ми повинні пам’ятати, що завжди існують багатоманітне бачення й багатоманітні точки зору. Це вказує на те, що жодне положення, жодна звітність будь-якого характеру ніколи не можуть бути закінченими або всеохоплюючими. Завжди існує більше, тобто існує нова можливість. І саме там відкривається простір для переслідування свободи.

Отримання освіти для того, щоб стати вільним, повинно вийти за межі функції, за межі підпорядкування осіб зовнішнім цілям. Цей процес не повинен обмежуватись простим виконанням, а передбачає дію ініціативного характеру. Це не повинно означати, що робота з естетикою (через те, що вона присутня в параметрах свободи) повинна настільки відокремлювати або відчужувати учнів від завдань світу, що вони стають нездатними до безпосередньої роботи. Г. Маркузо розглядає естетичне перетворення як апарат розпізнавання, який відволікає спостерігача від "містифікуючої влади реальності".

Розкривши зміст ситуації, можемо перейти до практики. Італійський філософ Антоніо Грамші говорить, що гегемонія – це керування шляхом морального й інтелектуального переконання, а не фізичного примусу. Саме це і є предметом тривоги тих, хто цікавиться освітою в рамках свободи. Переконання часто є таким спокійним, спокусливим, таким замаскованим, що робить молодь покірною до влади без їхнього усвідомлення цього факту.

Ми ведемо мову про можливість побудови спільноти на засадах довіри й діалогу, де має можливість проявитись потенціал особи та її волевиявлення. Громада є найсприятливішим середовищем у якому люди творять себе спільними діями.

-
1. *Lindeman E.* The Meaning of Adalt Education. New York, 1926.
 2. *Франкл В.* Человек в поисках смысла. М., 1990.
 3. *Камю А.* Хлеб и свобода // Творчество и свобода. М., 1990.
 4. *Аристотель.* Никомахова этика / Сочинения в четырех томах. Т. 4. М., 1983.
 5. In this paper we can see the features of freedom in a community, as well as genesis of the concept of freedom from the base level "freedom under" up to "freedom with".

FREEDOM AS NECESSARY CONDITION FOR COMMUNITY BEING

Nina Rzhevs'ka

*Ivan Franko National University of Lviv, Universytetska Str., 1
Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

We can see the features of the development of freedom in a community, as well as genesis of the concept of freedom from the basic level "freedom under" up to "freedom with" in this paper.

Key words: freedom, freedom under, freedom with, community, cradle of freedom.

Стаття надійшла до редколегії 08. 09. 2001

Прийнята до друку 10. 05. 2003